

Yargiya güven ve yarginin 2024 yılı performansı

Yazar: Mehmet Gün / 31 Aralık 2024, Salı / Oda: Siyaset

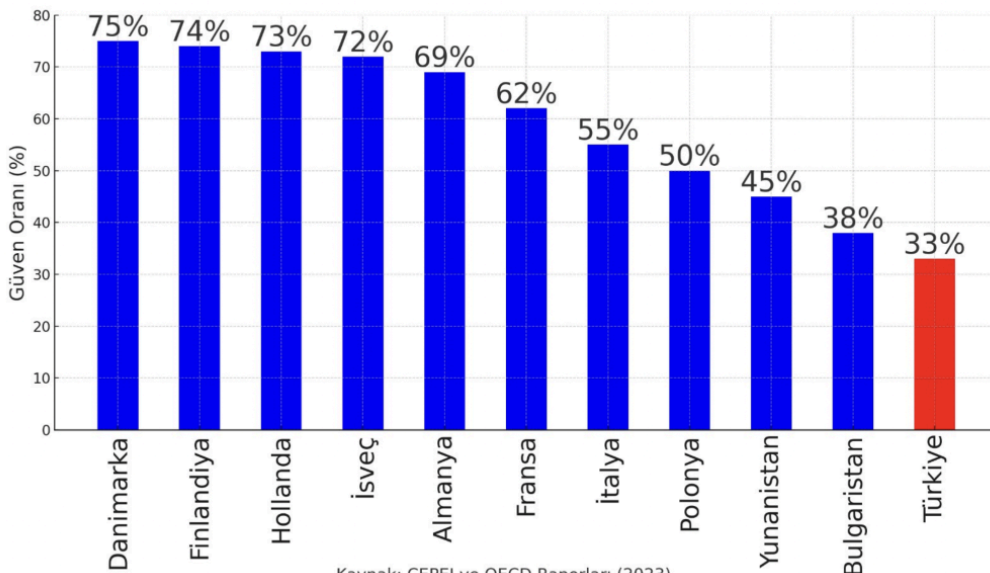

“Bu şartlarda halkın yargiya güveninin çok düşük seviyelere gerilemesi doğaldır. Nitekim bazı algı araştırmaları yargiya güveninin daha da gerilediğini, yüzde 20 civarına düştüğünü gösteriyor.”

Benzer Avrupa Birliği (AB) üyeleri ile karşılaştırıldığında halkın yargiya güveninde Türkiye yüzde 33 oranı ile en sonda. Bu oran Danimarka'da yüzde 75, Finlandiya'da yüzde 74, Hollanda'da yüzde 73, İsveç'te yüzde 72, Almanya'da yüzde 69, Fransa'da yüzde 62, İtalya'da yüzde 55, Polonya'da yüzde 50, Yunanistan'da yüzde 45, Bulgaristan'da yüzde 38. Bu oranları, Türkiye'nin resmen üye olduğu uluslararası Avrupa Konseyi Yargı Mükemmelleştirme Merkezi (CEPEJ) ve Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) kaynaklarından ChatGPT ile derledim.

OECD'nin “Bir Bakışta Hükümet 2023” raporuna göre, Türkiye 38 OECD ülkesi arasında 2022 yılında 36'ncı sırada.

Yargiya Güven: Türkiye ve AB Üye Devletleri

Yargıya güven, hukuk ve demokrasinin temeli

Yargı, hukuk devletin ve demokrasinin temel direğidir. Yargıya güven, halkın hukukun üstünlüğüne ve demokrasiye inancının göstergesidir. Dolayısıyla sadece buna göre bile halkın yargıya, hukukun üstünlüğüne ve demokrasiye güveni çok zayıf ve kırılmıştır.

Yargıya güvenin seviyesi bir kısım kriterler hakkında yargı hizmetinin muhataplarının algılarına göre belirlenir. Fakat algı bir duygu halidir. Duyguları ise ölçmek ve milimetrik isabetli sonuçlar elde etmek mümkün değildir. Hizmeti verenler bakımından milimetrik ölçü gerekir ise de hizmetin muhatapları için bunun bir değeri yoktur. Önemli olan ise hizmeti verenlerin ne düşündüğü değil, muhataplarının yani müşterilerin ne kanaatte olduğudur. Hizmeti veren kesimler, algıya dayalı olduğu gerekçesi ile sonuçları reddetseler de algının varlığı ayrı bir gerçektir. Bunu değiştirmek istiyorlarsa hizmeti verenlerin bu algıyı değiştirmeye çalışmaları gerekir.

Yargının hizmetin muhataplarını kapsaması şart

Yargıya güvenin artırılması, hemen her ülkenin mustarip olduğu uluslararası bir sorundur. Bu sebeple yargı sistemlerinin etkin ve verimli çalışmasını, hizmet kalitesini artırmak için CEPEJ ve Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu gibi resmî devletler arası kurumlar oluşturulmuştur. Ancak bu kuruluşlara, yargı işlevini bir kamu hizmeti değil adeta bir hükmetme yöntemi olarak gören monarşik sayılabilecek bir anlayış hâkimdir.

Bu sebeple bu kuruluşlarda sadece hizmeti veren kesimler temsil edilmekte, yargı hizmetinin muhatapları ile sivil toplum kuruluşları dışarıda tutulmaktadır. Oysa bütün mal ve hizmetlerde olduğu gibi müşterileri memnun etmeden halkın güvenini kazanmak ve bu güveni sürdürmek mümkün değildir.

Hizmetin muhatapları ne diyor?

Türk Sanayicileri ve İşinsanları Derneği (TÜSİAD) 2014 yılında "Yargı Hizmetlerinde Kalite Talebi ve Kalite Unsurları" isimli bir hakemli belge yayınladı. Bu belgeyi, daha iyi yargı yolculuğuna ilk çıktığım 2010'da TÜSİAD'da üstlendiğim "Yargı Reformu Çalışma Grubu" Başkanlığı döneminde oluşturduğum. Bu belge iş dünyasının yargıdan kaliteli hizmet talebini ve kendilerini ilgilendiren kalite unsurlarının neler olduğunu ortaya koyuyor, yargı hizmetlerinde kaliteyi değerlendirmek için objektif ölçütler için bir temel oluşturuyordu.

Yalın hizmet örgütlenmesi

Daha İyi Yargı Derneği'nin 2021 yılında yayınladığı "A'dan Z'ye Türk Yargı Reformu" isimli çalışma, kalite unsurlarını daha da geliştirdi, kaliteli hizmeti üretimini yargı reformunun ana hedefi olarak belirledi. Dernek, bu amacı gerçekleştirmek için dokuz ana başlıkta köklü reformlar yapılmasını öneriyor. Öneriler, yargıyı etkin ve verimli çalışan, kurumsal ve kişisel olarak şeffaf ve tam hesapverir, hem oluşumu hem de işlevleri bakımından tam bağımsız ve bağımsızlığını koruyabilen yalın bir hizmet organizasyon haline getirmeyi amaçlıyor.

Gerçekten de ister özel sektörde isterse kamuda herhangi bir kurumun güven kazanması ve bu güveni sürdürmesi, müşterilerinin beklentilerini karşılaması ile mümkündür. Bunun için ise hizmetin faydası ile maliyeti ve diğer şartları arasında bir denge kurmak, sürdürülebilirlik için ise hizmeti verenler ile muhataplarını ortak bir değerlendirme sisteminde buluşturmak şarttır. Bu ise ancak objektif ölçütler oluşturmak, düzenli olarak ölçmek ve değerlendirmekle yapılabilir.

Ölçülebilir kıstaslar

Yargı hizmetlerini değerlendirmek için tüketici odaklı objektif ölçütler, TÜSİAD'ın belgesinde ve Daha İyi Yargı Derneği'nin önerdiği kalite unsurları bazında belirlenebilir. Bunlar sırasıyla "temel evrensel değer ve ilkelere uyum", "halkın ihtiyacına uygun hizmet", "hizmeti verenlerin bilgi tecrübe ve yetkinliği", "liyakat ve performans", "hizmet süreçlerinin kolay anlaşılır olması", "maddi gerçeğin ortaya çıkartılması", "silahların eşitliği", "makul sürede ve adil yargılama", "makul maliyetli hizmet" ve "yargı ile kamuoyu arasında etkili iletişim" başlıkları altında toplanabilir.

Adalet, üzerinde önceden anlaşılan kurallar, onları ilgilendiren bir olay ortaya çıktığında, bağımsız ve tarafsız birisi tarafından uygulandığında oluşan bir duygudur. Bağımsız ve tarafsız yargı, dava konusu olayı tüm yönleri ile aydınlattığı ve olaya belirlenmiş kuralları isabetle uyguladığında ortaya çıkan, aleyhimize de olsa sonucu kabul etmemizi sağlayan bu duygu, hak ve özgürlüklerimizin tehdit altında olmadığını, güvende olduğumuzu, başkalarına güvenebileceğimizi gösterir.

En önemli kalite şartı bağımsızlık

Kendine ve başkalarına güven duymak anlamına gelen adalet duygusunu deneyimlemek uğruna uzun süren yargılamalara, lüzumsuz artan maliyetlere, olumsuz davranışlara katlanabilir ve hatta hizmeti verenlerin hatalarına hoşgörü ile bakabiliriz.

Bu yönüyle yargı bağımsızlığı hem adalet hem de toplumsal güvenin tesisi ve güçlendirilmesi için vazgeçilmezdir.

Buna karşın hâkimleri ve savcılarını göreve kabul eden, tayin ve terfilerine karar veren Hâkimler ve Savcılar Kurulu (HSK), adeta yürütmenin bir uzantısı, Adalet Bakanlığı'nın özel bir dairesi gibidir. Yürütmenin bir unsuru olan Adalet Bakanı, HSK'nin doğal başkanıdır. Dolayısıyla HSK, oluşumu ve işleyişiyle iktidara ve siyasetçilere bağlıdır.

Dokunulmazlıklarını kaldırmadan cumhurbaşkanı, bakanlar ve milletvekillerinin suçlarını yargı soruşturamaz. Fiilen sorumluluktan ve cezadan başışık olan bu siyasetçi kesimi izin vermediği takdirde yargı, üst düzey kamu görevlilerinin suçlarını da soruşturamaz. Yani yargının doğal görevini yapması, temelde yürütmeye bağımlıdır.

HSK âdeta yürütmenin uzantısı

Türkiye'deki 24 bin civarındaki hâkim ve savcının sadece yüzde 3'ü coğrafi hâkim teminatına sahiptir. Yargıtay ve Danıştay üyeleri dışında kalan yüzde 97 civarındaki hâkim ve savcının coğrafi teminatı, yani rızası olmadan tayin edilmeme teminatı yoktur. Tayin ve terfilerinde HSK vasıtasıyla yürütme etkin olabilmektedir. İdari bir kurum niteliği kazanmasına, idarenin kararları yargı denetimine tabi olmasına karşın HSK'nin kararlarına karşı yasal başvuru imkânı ve denetim yolu yoktur.

Sonuç olarak, esas işlevi yürütmeyi denetlemek ve sınırlandırmak olan ve bu sebeple yürütmeden bağımsız olması gereken HSK, tam tersine yürütmeye tam bağımlı fakat hesap vermez bir kurumdur.

Nitekim HSK'nin yapısı ve Adalet Bakanlığı ile olan bağları, hem yurtiçinde hem de uluslararası alanda eleştirilmektedir. En son Avrupa Konseyi Venedik Komisyonu, Adalet Bakanı'nın HSK'den çıkarılması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.

Üst yargıda kavga ve sorumsuzluk

Seçilmiş Hatay Milletvekili Av. Can Atalay'ın meselesinde Anayasa Mahkemesi'nin (AYM) ihlal kararına yerel mahkeme ve Yargıtay 3. Ceza Dairesi uymadı. Tersine, görev ve yetki yerel mahkemeye ait olduğu halde Yargıtay 3. Ceza Dairesi, AYM üyelerini suçlayan bir uymama kararı verdi. Bu da istenilmediğinde Anayasa Mahkemesi'nin kararlarına uyulmayabileceği, anayasanın emredici hükümlerinin ihlal edilebileceği gibi bir izlenim oluşturarak, halkın yargıya itimadını daha da sarstı.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı, AYM kararına uymamanın hükümsüz olduğunu tespit ederek anayasanın ihlalini sonlandırabileceği halde Can Atalay'ın milletvekilliğini düşürdü. Bu durum ülkemizdeki en güçlü hukuki koruma kurumu olan "kürsü dokunulmazlığı"ni sarstı.

Öte yandan adil yargılama hakkını ihlal eden, uyulması zorunlu Anayasa Mahkemesi kararına uymayan hâkimler ile uymama kararı veren Yargıtay üyeleri hakkında yasal bir soruşturma açılmadı. Yargıtay 3. Ceza Dairesi kararında suçlanan AYM üyeleri hakkında da bir yasal soruşturma açılmadı. Daha da kötüsü kendi kurumları ve mesai arkadaşları izin vermediği sürece ne Yargıtay ne de Anayasa Mahkemesi üyeleri soruşturulabilir. Bu durum ise elit bir kesimin fiilen hukukun üstünde ve kanun önünde diğerleri ile eşit olmadığını gözler önüne serdi.

Sonuçta hukuk devleti ve demokrasi ile bağdaşması mümkün olmayan bir durum ortaya çıktı. Ne kimse bu garip durumu ortadan kaldırabilir ne de bunu düzeltmek için çaba gösteren var.

Güven puanını artırmak için

Bu şartlarda halkın yargıya güveninin çok düşük seviyelere gerilemesi doğaldır. Nitekim bazı algı araştırmaları yargıya güvenin daha da gerilediğini, yüzde 20 civarına düştüğünü gösteriyor.

İşte bu ve benzeri sebeplerden etkilenen algılarla ortaya çıkan halkın yargıya güven oranı, yargı hizmetlerinde kalite puanlarının üst sınırını belirler. İyimser bulduğum OECD değerlendirmeleri karşısında yargının 2024 yılı performansını değerlendirmenin bir faydası yoktur.

Türkiye yargı konusundaki kötü algıdan ve bunun Türkiye'nin uluslararası alanda ticaretine, finansmanına ve yatırımlara verdiği zarardan ancak yargıyı bağımsızlaştırıp hizmet kalitesini yükselterek kurtulabilir. Bu, yargının kalkınmaya güçlü destek vermesi için de şarttır.

Adalet Bakanlığı, HSK ve sair yargı kurumu yöneticileri, uluslararası algı endekslerinin gerçekçi olmadığına değil, ortaya çıkan kötü algıyı düzeltmeye kafa yormalı, en başta yargının işlev ve oluşum bağımsızlığını sağlamaya odaklanmalıdır.

Bu algıyı kırmak için Türkiye, uluslararası kabul görececek bir proje ortaya çıkarmalı ve diğer ülkelere rehberlik etmelidir. Adalet Bakanlığı ve HSK bu hususta bir hâkimin geliştirdiği yargıda mükemmeliyet çalışmasının Singapur mahkemelerine dünya çapında şöhret kazandırmasından dersler çıkarmalıdır.

Bu proje, yargı hizmetlerinde kaliteyi sağlayacak, uluslararası kabul görececek, ölçülebilir ve değerlendirilebilir kıstaslar oluşturmak olabilir. Böylece Türkiye bir yandan reddettiği algı gerçeği ile yüzleşecek, diğer yandan yargı hizmetlerinde kalite konusunda tüketici odaklı standartları ve ölçme kriterleri oluşturup dünyaya yayarak mustarip olduğu algıları bilimsel yöntemlerle yıkabilecektir.